

บทที่ ๓

ความโลภในพุทธจริยศาสตร์เถรวาท

ในการศึกษาความโลภในพระพุทธศาสนาเถรวาท ในประเด็นของความหมาย ลักษณะ ระดับ สาเหตุ บทบาท ของความโลภ และความสัมพันธ์ระหว่างความโลภคณาและอุปาทาน ย่อมทำให้ทราบถึงรายละเอียดที่เกี่ยวกับความโลภได้อย่างถูกต้องชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะคำสอนที่เกี่ยวกับความโลภดังที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมีจำนวนมากด้วยเหตุนี้ เราจึงต้องศึกษาลงในรายละเอียดของความโลภที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในพระไตรปิฎก พร้อมทั้งนักวิชาการก็ได้พยายามที่จะอธิบายแนวทางคำสอนของพระองค์ในเรื่องนี้ในการศึกษาเกี่ยวกับ ความโลภในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๓.๑ ความหมายของความโลภ

ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นกิเลสอยู่ในชุดเดียวกัน เรียกว่า อกุศลมูล แปลว่า รากเหง้าของอกุศล มีลักษณะพิเศษเฉพาะตัวกล่าวคือ โน้มโน้มสิ่งที่น่าสนใจเข้ามาใส่ตัวเอง เรียกว่า ถมเท่าไ้หรีก็ไม่ได้เต็มความโลภมีบทบาทสำคัญมาก แต่เป็นบทบาทเชิงลบที่คอยขัดขวางกั้นให้ห่างจากจริยธรรม และคอยชักนำจิตใจให้ถลำลึกไปสู่ความทะเยอทะยานแบบไร้ขีดจำกัด ความโลภจึงกลายเป็นปัญหาที่ก่อกวนจิตใจอยู่ตลอดเวลา พระพุทธศาสนาตระหนักถึงความสำคัญข้อนี้ จึงจัดความโลภเป็นปัญหาพื้นฐานของสังคมประการหนึ่งเลยทีเดียว โดยแสดงเอาไว้ในศีล ๕ ข้อที่ ๒ มีข้อความว่า ห้ามมิให้บุคคลจงใจล่วงละเมิดทรัพย์สินของผู้อื่นในลักษณะแห่งการลักขโมย ทุก ๆ ครั้งที่ความโลภแสดงตัวออกมา จะกระทำในสิ่งที่ไม่สมควรทำ เช่น ลักทรัพย์ นอรัษฎ์บังหลวง

พระพุทธเจ้าตรัสเรียกความโลภว่า เป็นต้นเค้าแห่งอกุศลธรรมทั้งหลายเพราะปลูกเร้าให้มนุษย์ทำความชั่วได้ทุกอย่าง ถ้าเป็นความชั่วทางกาย ได้แก่ การฉกชิงวิ่งราว ปล้นฆ่าชิงทรัพย์ คดโกงผู้อื่น ถ้าเป็นความชั่วทางวาจา ได้แก่ พูดเลียบเคียงเพ่งเล็งทรัพย์สินของผู้อื่น กรณี “การตกทอง” ซึ่งมีจลาชีพนํามาเป็นอุบายวิธีล่อลวงกระตุ้นความโลภของผู้อื่นก็อยู่ในข่ายนี้ วิธีหว่านล้อมเหยื่อแบบนี้เรียกว่า อกุตวาที (กล่าวเรื่องไม่จริง) อนัตถวาที (กล่าวคำไม่มีสาระ) อธัมมวาที (กล่าวคำไม่อิงธรรม) ความโลภมีชื่อเรียกหลายอย่างแตกต่างกันไป แต่มีความหมายเหมือนกันคือ อยากได้ อยากดี อยากมี อยากเป็น

คำว่า“โลก”มาจากลภฺฐาคู (อิจฺญายฺ +ณ) โลก, ตัณหา, ความอยาก, ความต้องการ, ความโลก. มีรูปวิเคราะหฺว่าลภฺฐาคูโลภฺฐาคูความอยากชื่อวาลภฺฐาคู (ลภณ, วุทธฺิอุเป็นโอ)^๑

ดังความวาล“โลภฺฐาคูจิตตฺฐาคูอุปภฺฐาคูโส, โลกเป็นอุปภฺฐาคูของจิต”^๒หมายถึงสภาวะที่ทำให้จิตเศร้าหมอง

ในการนิยามความหมายของความโลกได้มีนักวิชาการหลายท่านได้แสดงทัศนะต่างๆไว้ดังนี้

พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่าโลกคือ “ความอยากได้ไม่รู้จักพอ”^๓

สุชีปญฺญานุภาพได้ให้ความหมายวาล “ความโลกคือความไม่ดีไม่งามหรือความเศร้าหมองในจิตใจ”^๔

พ.อ. ปิ่นมุกกันต์ได้ให้ความหมายวาล “โลกเป็นความอยากได้ที่มีโทษเพราะนำไปสู่การแสวงหาสิ่งที่ต้องการโดยวิธีทุจริตหรือผิดศีลธรรม”^๕

พระเทพคิลก (ระแบบฐิตญฺาณ) ได้ให้ความหมายวาล “ความโลกเป็นรากเหง้าของอกุศลมูลเป็นอาการของจิตที่อยากได้อยากมีอยากเป็นในสิ่งทีตนยังทีไม่ได้ยังไม่มียังไม่เป็นจนต้องมีการดิ้นรนไขว่คว้า”^๖

พุทธทาสภิกขุได้ให้ความหมายวาล “ความโลกมีลักษณะพิเศษเฉพาะเป็นภฺฐาคูที่โน้มน้าวเข้าหาอารมณ์คือรูปเสียงกลิ่นรสและสัมผัส”^๗

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายวาลความโลกทีเกี่ยวกับลักษณะกามฉันทนิวรณ์คือความอยากได้พอใจในกามหรืออภิษณาความเพ่งเล็งอยากได้ในกามคุณ^๘

^๑อภิธานวรรณนา, แปลเรียบเรียงโดยพระมหาสมปองมุกฺกิตฺโต, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า๒๒๐.

^๒ม. ม. (บาลี) ๑๒/๑๗๕/๑๗๖, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๗๕/๑๗๖.

^๓ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร:ศิริวัฒนาอินเตอร์พรีนท, ๒๕๔๖), หน้า๑๐๔๖.

^๔สุชีปญฺญานุภาพ, ประวัติศาสตร์ศาสนา, พิมพ์ครั้งที่๕, (กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า๒๒๖.

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า๖.

^๖เรื่องเดียวกัน, หน้า๗.

^๗เรื่องเดียวกัน, หน้า๗.

พระคันธसारิกวิสได้ให้ความหมายว่า“ความโลภเป็นสาเหตุของความประพฤตินปัจจุบันที่เป็นอกุศลทางกายวาจาหรือใจ”^๘

วสินอินทสระได้ให้ความหมายว่า“ความโลภคือการอยากได้สิ่งของๆผู้อื่นโดยไม่ชอบธรรมที่แสดงออกทางกายคือการล่วงละเมิดในทรัพย์สินของเขาเช่นการขโมยยักยอกฉ้อ โกงเบียดบัง”^๙

พระภาสกรภูริวฑฒโนกล่าวไว้ในหนังสือปฏิจจนุปบาทสำหรับคนรุ่นใหม่ว่า “สภาวะของจิตในขณะที่ปรุงแต่งเป็นบาปเป็นโลภมูลจิตคือจิตโลกในเวลาที่มามีการมณที่นำปรารถนาเป็นอารมณ์เครื่องยึดเหนี่ยว”^{๑๐}

จากทัศนะของนักวิชาการที่ได้ให้คำนิยามความหมายของความโลภดังกล่าวพอสรุปความได้ว่าความโลภเป็นอาการของจิตที่อยากได้ไม่รู้จักพอเป็นความเศร้าหมองของจิตซึ่งทำให้นุคคลแสวงหาสิ่งที่ต้องการในทางทุจริตเป็นรากเหง้าของอกุศลมูลเป็นกิเลสที่โน้มแน่นำเข้าหาอารมณ์คือกามคุณ๕เป็นสภาวะของจิตในขณะที่ปรุงแต่งเป็นบาปเป็นสาเหตุของความประพฤตินปัจจุบันที่เป็นอกุศลทางกายวาจาโดยการละเมิดในทรัพย์สินของผู้อื่นซึ่งเกิดจากโลภมูลจิต

๓.๒ ลักษณะของความโลภ

ลักษณะของความโลภคือทัศนะหรือแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของความโลภในหลายมิติตามที่พระพุทธเจ้าและท่านผู้รู้ทั้งหลายมีพระมหาเถระเป็นต้นได้อธิบายขยายความไว้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทคือพระไตรปิฎกอรรถกถาฎีกาจำแนกลักษณะของความโลภดังนี้

๓.๒.๑ ความโลภในพระไตรปิฎก

พระวินัยปิฎกกล่าวถึงความโลภว่าเป็นกิเลสที่ไม่พึงประสงค์ดังความว่า“กิเลสทั้งปวงชื่อว่าทราวม”^{๑๑}บางแห่งลักษณะของความโลภปรากฏในความหมายที่เป็นสาเหตุแห่งการละเมิดพระวินัยบัญญัติอันทำให้นักบวชเศร้าหมองหรือหมดราศีดังความว่า“สมณพราหมณ์เศร้าหมองเพราะราคะ (โลภะ)และโทสะเป็นผู้ถูกอวิชาหุ้มห่อไว้ผลิตเพลนรูปที่น่ารักพวกหนึ่งดื่มสุรามรัยพวก

^๘เรื่องเดียวกัน, หน้า๗.

^๙พระคันธसारิกวิส, โพธิปักขิยธรรม, (กรุงเทพมหานคร: บุญศิริการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า๔๔.

^{๑๐}วสินอินทสระ, พุทธจริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๕), หน้า๖๒.

^{๑๑}พระภาสกรภูริวฑฒโน (ภาวิไล), ปฏิจจนุปบาทสำหรับคนรุ่นใหม่, (เชียงใหม่: บริษัทนันทพันธ์พรังค์จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า๑๕.

^{๑๒}วิ.มหา. (บาลี) ๒/๗๐/๑๔๔, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๗๐/๒๕๖.

หนึ่งเสพเมณฑนพวกหนึ่งยินดีเงินและทองพวกหนึ่งเป็นอยู่ด้วยมิจฉาชีพ^{๑๑}และตรัสไว้ในอดีตปริยายสูตรว่า“ราคะ(โลภะ)เป็นของร้อน”^{๑๒}“ความโลภเป็นกิเลสคือสาเหตุสำคัญที่ทำให้ภาพลักษณ์ของนักบวชต่ำจนสูญเสียความเป็นสมณะและนำไปสู่วิกฤติในศรัทธาต่อพระศาสนาของสาธุชน

ดังในกรณีของอุลันนทาภิษุณีความว่าอุบาสกคนหนึ่งในกรุงสาวัตถีได้พิจารณาภิษุณีสงฆ์ด้วยกระเทียมจึงสั่งคนเฝ้าไว้ว่าถ้ามีภิษุณีมาก็ให้ถวายกระเทียมรูปละ๒-๓จุกในวันต่อมาอุลันนทาภิษุณีเกิดความมกมากไม่รู้จักประมาณสั่งคนเฝ้าให้ขนกระเทียมไปเป็นจำนวนมากจึงถูกติเตียนพระศาสดาทรงทราบเรื่องเข้าได้ติเตียนอุลันนทาภิษุณีแล้วตรัสว่าขึ้นชื่อว่าบุคคลผู้มกมากย่อมไม่เป็นที่รักที่พอใจแม้แต่มารดาผู้บังเกิดเกล้าทั้งไม่อาจที่จะทำให้มหาชนผู้ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใสทำให้ผู้ที่เลื่อมใสแล้วให้เลื่อมใสมากขึ้นทั้งไม่อาจที่ทำให้ลาภที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้นได้ส่วนผู้มกน้อยย่อมสามารถบุคคลได้สิ่งใดพึงพอใจด้วยสิ่งนั้นเพราะผู้โลกจัดเป็นผู้ลามก^{๑๓}

เมื่อศึกษาพระวินัยแล้วจะเห็นว่าแม้พระภิกษุซึ่งดำเนินชีวิตอย่างมกน้อยสันโดษก็ยังมิบางรูปที่สะสมปัจจัยของโลภะอยู่ทุกครั้งที่มีเหตุการณ์ที่พระภิกษุหันเหจากเพศบรรพชิตพระผู้มีพระภาคก็ทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นเพื่ออนุเคราะห์พระภิกษุให้สำรวมยิ่งขึ้นแม้ในขณะที่ทำกิจต่างๆในชีวิตประจำวันเช่นการฉันการดื่มการครองจีวรและการเดินเป็นต้นซึ่งมีวินัยที่ห้ามภิกษุทำสิ่งต่างๆซึ่งดูเหมือนว่าไม่เป็นการเสียหายเป็นต้นว่าการเล่นน้ำหรือการล้อเลียนพระภิกษุอื่นๆการกระทำเช่นนี้เกิดจากอกุศลจิตส่วนมากและพระองค์ทรงกำหนดและตรัสว่ามกมากไม่สันโดษ^{๑๔}

ดังมีข้อความในพระวินัยปิฎกว่าภิกษุไม่ควรเข้าไปในหมู่บ้านในเวลาวิกาลด้วยเหตุผลว่า ย่อมเปลื้องเปลื้องในดิรัจฉานกถาได้ง่ายดังข้อความว่า “ครั้งนั้นภิกษุฉัพพัคคีย์เข้าบ้านในเวลาวิกาลนั่งในที่ชุมนุมชนกล่าวดิรัจฉานกถามีเรื่องต่างๆคือเรื่องพระราชาเรื่องโจรเรื่องมหาอำมาตย์เรื่องขุนพลเรื่องภักย์เรื่องงานเรื่องญาติเรื่องสตรีเรื่องโลกเรื่องเจริญเรื่องเลื่อมเป็นต้นด้วยประการต่างๆ”^{๑๕}

ข้อความดังกล่าวนี้เป็นประโยชน์แก่ฤหัสถ์บ้างก็จริงแต่ภิกษุก็ควรรู้ว่าการพูดเช่นนั้นดูเหมือนว่าไม่เป็นโทษภัยอะไรแต่ก็พูดด้วยโลภมุลจิต

๓.๒.๒ ความโลภในพระสูตรต้นตอปัญหา

^{๑๑}วิ.จ. (บาลี) ๓/๔๔๓/๒๘๘, วิ.จ. (ไทย) ๓/๔๔๓/๓๕๓.

^{๑๒}วิ.ม. (บาลี) ๔/๕๔/๔๕, วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๔/๖๓; ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๘/๒๓.

^{๑๓}วิ.ภิกขุณี. (บาลี) ๓/๕๓/๕๖, วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๕๓/๑๒๘.

^{๑๔}ดูรายละเอียดใน วิ.จ. (บาลี) ๓/๒๔๓/๑-๓, วิ.จ. (ไทย) ๓/๒๔๓/๑-๓.

^{๑๕}วิ.มหา. (บาลี) ๒/๑๔๔/๑๘๔, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๔๔/๓๑๖-๓๑๗.

ผู้ที่รู้ซึ่งถึงโลกะ กำหนดรู้โลกะได้ คลายความพอใจในโลกะได้ ละโลกะได้แล้วจึงอาจสิ้นทุกข์ได้”^{๒๓}

จากข้อความในพระสูตรต้นตปิฎกที่กล่าวในตอนต้นนั้น พระพุทธองค์ตรัสถึงท่าทีของความโลภว่าเป็นมลทินภายใน เป็นศัตรูภายใน ที่คอยทำร้ายสภาพจิตใจของมนุษย์เพราะถูกความโลภครอบงำ ดังที่มีข้อความปรากฏในเกสปุตตสูตรว่า “ชาวกาลามะทั้งหลาย ก็นุรุฬผู้มีโลกะ มีจิตถูกโลภะครอบงำ ฆ่าสัตว์บ้าง ลักทรัพย์บ้าง ล่วงเกินภรรยาผู้อื่นบ้าง พุคเเท็จบ้าง ชักชวนผู้อื่นเพื่อสิ่งที่มีโทษประโยชน์เกื้อกูลเพื่อทุกข์บ้าง”^{๒๔} การกระทำเหล่านี้ล้วนเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกในเชิงลบที่ส่งผลกระทบต่อบุคคลในสังคมทั้งสิ้น

ตามนัยที่กล่าวมานี้ชี้ให้เห็นว่าคนที่ถูกความโลภครอบงำจิตใจ ย่อมไม่รู้จักรถรล ไม่รู้จักธรรม เพราะมีแต่ความมืดบอดปราศจากปัญญา ความโลภเป็นสาเหตุทำให้จิตใจเศร้าหมองหรือสูญเสียความเป็นปกติไป เป็นเครื่องกั้นมิให้บุคคลไปสู่สุคติ ดังนั้นพระพุทธองค์จึงทรงตรัสสอนให้ละความโลภด้วยอริยมรรค เพื่อให้บุคคลนั้นเป็นผู้ที่มีจิตใจที่ใสสะอาด สว่างสงบ อันนำไปสู่การพัฒนาทุก ๆ ด้านตามความเป็นจริง

ในพระอภิธรรมปิฎกมีข้อความที่กล่าวถึงความโลภไว้ในมิติต่าง ๆ ว่า “ความโลภมีลักษณะ คือ ความกำหนัดแห่งจิต ความติดข้องอยู่ใน รูป เสียง กลิ่น รสและโผฏฐัพพะ เป็นธรรมชาติที่หลงลงซึ่งทำให้ติดอยู่ในวัตถุมีอย่างต่าง ๆ อันเป็นมูลเหตุแห่งทุกข์”^{๒๕}

ความโลภเป็นสภาวะธรรมที่เป็นกิเลสและสัมปยุตด้วยกิเลสเพราะโมหะโมหะเป็นกิเลสและสัมปยุตด้วยกิเลสเพราะโลภะโลภะเป็นกิเลสและสัมปยุตด้วยกิเลสเพราะอุทธัจจะอุทธัจจะเป็นกิเลสและสัมปยุตด้วยกิเลสเพราะโลภะโลภะเป็นกิเลสและสัมปยุตด้วยกิเลสเพราะอหิริกะอหิริกะเป็นกิเลสและสัมปยุตด้วยกิเลสเพราะโลภะโลภะเป็นกิเลสและสัมปยุตด้วยกิเลสเพราะอโนตตปปะอโนตตปปะเป็นกิเลสและสัมปยุตด้วยกิเลสเพราะโลภะ^{๒๖}

ความโลภเป็นสภาวะธรรมที่เป็นอาสวะคือ“กามาสวะเกิดขึ้นในจิตอุปบาทที่สหรรคด้วยโลภะสดวงกามาสวะเกิดขึ้นในจิตอุปบาทที่สหรรคด้วยโลภะวิปปยุตจากทัญญู”^{๒๗}

^{๒๓} พุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๕/๒๓๗, พุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๕/๓๕๓.

^{๒๔} อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๖๖/๑๘๔, อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๗.

^{๒๕} อภิ.สง. (บาลี) ๓๔/๑๐๖๕/๒๕๑, อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๑๐๖๕/๒๗๒.

^{๒๖} อภิ.สง. (บาลี) ๓๔/๑๒๕๗/๒๘๗, อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๑๒๕๗/๓๑๑.

^{๒๗} อภิ.สง. (บาลี) ๓๔/๑๔๖๕/๓๒๒, อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๑๔๖๕/๓๖๐.

ความโลภเป็นสภาวะธรรมที่เป็นสังโยชน์คือ “กามราคสังโยชน์เกิดขึ้นในจิตอุปบาทที่สหระคด้วยโลภะ๘มานสังโยชน์เกิดขึ้นในจิตอุปบาทที่สหระคด้วยโลภะวิปยุตด้วยทัญญู๔ว ราคสังโยชน์เกิดขึ้นในจิตอุปบาทที่สหระคด้วยโลภะที่วิปยุตด้วยทัญญู๔”^{๒๘}

ความโลภเป็นสภาวะธรรมที่เป็นคันถะคือ “อภิชฌาภคณถะเกิดขึ้นในจิตอุปบาทที่สหระคด้วยโลภะ๘ดวง”^{๒๙} “ทัญญูและโลภะเกิดขึ้นร่วมกันในสภาวะธรรมเหล่าใดสภาวะธรรมเหล่านั้นชื่อว่า เป็นคันถะและสัมปยุตด้วยคันถะ”^{๓๐}

ความโลภเป็นสภาวะธรรมที่เป็นนิเวรณคือ “กามฉันทนิเวรณเกิดขึ้นในจิตอุปบาทที่สหระคด้วยโลภะ๘”^{๓๑}

โลกมุลจิตมี๘ดวง (จิตที่มีโลกเป็นมูล) คือโลกมุลจิต๔ดวงเกิดร่วมกับความเห็นผิดภาษาบาลีเรียกว่าทัญญูจิตสมบุยุต (สัมปยุตตแปลว่าประกอบด้วย) โลกมุลจิตอีก๔ดวงไม่มีความเห็นผิดเกิดร่วมด้วยภาษาบาลีเรียกว่าทัญญูจิตวิปยุต (วิปยุตตแปลว่าไม่ประกอบพร้อม)

สำหรับเวทนาที่เกิดพร้อมกับโลกมุลจิตนั้นอาจเป็นโสมนัสเวทนาหรืออุเบกขาเวทนามก็ได้แต่โทมนัสเวทนาจะไม่เกิดกับโลกมุลจิตโลภะจะแรงขึ้นเมื่อเกิดร่วมกับโสมนัสเวทนาสำหรับโลกมุลจิตทัญญูสัมปยุต๔ดวงนั้นเกิดร่วมกับโสมนัสเวทนา๒ดวงโสมนัสสุสสหค(ประกอบด้วยความรู้สึที่ดีใจ) อีก๒ดวงเกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนาภาษาบาลีเรียกว่าอุเปกขาสหคเช่นในขณะที่ยึดมั่นสัสสตทัญญูนั้นจิตอาจประกอบด้วยโสมนัสเวทนาหรืออุเบกขาเวทนามก็ได้สำหรับโลกมุลจิตทัญญูจิตวิปยุต๔ดวงนั้นเกิดกับโสมนัสเวทนา (โสมนัสสุสสหค) ๒ดวงและอีก๒ดวงเกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนา (อุเปกขาสหค) ฉะนั้นในโลกมุลจิต๘ดวงนั้นเกิดร่วมกับโสมนัสเวทนา๔ดวงเกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนา๔ดวง

สำหรับโลกมุลจิต๔ดวงซึ่งประกอบด้วยมิฉณาทัญญูนั่นเป็นอสังขาริก๒ดวงและสสังขาริก๒ดวงโลกมุลจิต๔ดวงซึ่งไม่ประกอบด้วยมิฉณาทัญญูเป็นอสังขาริก๒ดวงเป็นสสังขาริก๒ดวง ฉะนั้นโลกมุลจิต๘ดวงจึงเป็นอสังขาริก๔ดวงและเป็นสสังขาริก๔ดวง

ตัวอย่างของโลกมุลจิตที่ประกอบด้วยมิฉณาทัญญูและเป็นสสังขาริกอุปมาว่าบุตรชายเศรษฐีคนหนึ่งแต่งงานกับหญิงที่มีความเห็นผิดเขาจึงส้องเสพกับพวกที่มีความเห็นผิดไม่ช้าเขาก็คล้อยตามและพอใจในความเห็นผิดนั้นตัวอย่างของโลกมุลจิตซึ่งไม่ประกอบด้วยมิฉณาทัญญูและ

^{๒๘} อภิ.สง. (บาลี) ๓๔/๑๔๓๓/ ๓๒๓-๓๒๔, อภิ.สง.(ไทย) ๓๔/๑๔๓๓/๓๖๒-๓๖๓.

^{๒๙} อภิ.สง. (บาลี) ๓๔/๑๔๘๕/๓๒๖, อภิ.สง.(ไทย) ๓๔/๑๔๘๕/๓๖๕.

^{๓๐} อภิ.สง. (บาลี) ๓๔/๑๔๕๓/๓๒๓, อภิ.สง.(ไทย) ๓๔/๑๔๕๓/๓๖๖.

^{๓๑} อภิ.สง. (บาลี) ๓๔/๑๕๐๓/ ๓๒๘, อภิ.สง.(ไทย) ๓๔/๑๕๐๓/๓๖๘.

เป็นสังขาริกเช่นคนที่ตอนแรกไม่ดื่มสุราแต่เมื่อถูกชักชวนให้ดื่มตอนหลังก็มีความยินดีพอใจในการดื่มนั้นจะนั้นจะเห็นว่าโลกมุลจิตเป็นอสังขาริกหรือสังขาริกก็ได้

โลกมุลจิตมีโสมนัสเวทนาเกิดร่วมด้วยหรือมีอุเบกขาเวทนาเกิดร่วมด้วยก็ได้ตัวอย่างของโลกมุลจิตที่ไม่ประกอบด้วยมิจฉาทิภูฏิเกิดร่วมกับโสมนัสเวทนาเช่นขณะที่เพลิดเพลินใจในสีสาวๆหรือเสียงเพราะๆขณะนั้นเราก็นิยติพอใจด้วยไม่ได้มีความเห็นเรื่องตัวตนเวลาเราชอบเสื้อผ้าสวยๆหรือหัวเราะคุยกับคนอื่นเรื่องความสนุกสนานต่างๆขณะนั้นความเพลิดเพลินไม่มีมิจฉาทิภูฏิเกิดร่วมด้วยแต่ก็มีบางขณะที่มีมิจฉาทิภูฏิที่เห็นว่าเป็นตัวตนเกิดร่วมด้วย

ตัวอย่างของโลกมุลจิตซึ่งไม่ประกอบด้วยมิจฉาทิภูฏิมียุเบกขาเวทนาเกิดร่วมด้วยเช่นขณะที่อยากจะยืนหรืออยากจะหยิบจับอะไรๆเพราะธรรมดาเราไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นสุขที่ทำอย่างนั้นขณะนั้นก็เป็นโลภะที่เกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนาจะนั้นจะเห็นได้ว่าโลภะเป็นเหตุให้ทำสิ่งที่ธรรมดาที่สุดบ่อยๆในชีวิตประจำวัน^{๓๒}

เมื่อรู้ลักษณะของโลภะมากขึ้นและรู้ขณะที่โลภะเกิดขึ้นก็จะสังเกตเห็นว่าโลกมุลจิตมีลักษณะต่างหากโลภะเป็น“เป็นเจตสิกธรรม”^{๓๓}(แปลว่าธรรมเป็นเหตุโลกแห่งสัตว์ทั้งหลาย)โลภะเป็นสภาวะที่เกิดกับจิตสามารถพิสูจน์ได้ด้วยอาการที่แสดงออกทางกายและวาจา

มีข้อสังเกตว่าพระวินัยปิฎกที่ว่าด้วยกฏาระเบียบและมารยาททางสังคมสงฆ์พระสูตรต้นตปิฎกว่าด้วยพระธรรมเทศนาอันมีบุคคลและเหตุการณ์เป็นส่วนประกอบส่วนพระอภิธรรมปิฎกว่าด้วยสภาวะธรรมเพียงอย่างเดียวการมองความโลภในปิฎกทั้ง๓นั้นสอดคล้องกับหลักการดังกล่าวกล่าวคือ

พระวินัยปิฎกมองความโลภเกี่ยวกับวินัยบัญญัติพระสูตรต้นตปิฎกนำเอาประเด็นเกี่ยวกับสัตว์บุคคลวัตถุสิ่งของหรือเหตุการณ์มาอธิบายความโลภคือกิเลสส่วนพระอภิธรรมปิฎกมองประเด็นเกี่ยวกับสภาวะธรรมล้วนๆไม่นำเอาสัตว์บุคคลมาอธิบายแต่ประการใดอย่างไรก็ตามแม้มุมมองความโลภนั้นจะแตกต่างกันก็ตามแต่คำอธิบายลักษณะของความโลภในพระไตรปิฎกยังคงสอดคล้องกันคือมองลักษณะของความโลภในเชิงลบเหมือนกัน

สรุปว่าคำอธิบายลักษณะของความโลภในทัศนะหรือแนวคิดหลายมิติคือ (๑) ความโลภทำให้คนประพฤติดีศีลธรรม (๒) ความโลภทำให้จิตใจเศร้าหมอง (๓) ความโลภตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์

^{๓๒} นันทวันกอร์คคอม, พระอภิธรรมในชีวิตประจำวัน, แปลโดยดวงเดือนบารมีธรรม, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า๔๔.

^{๓๓} วิสุทธิ. (บาลี) ๓/๔๓, วิสุทธิ. (ไทย) ๓/๑/๘๘.

๓.๒.๓การจัดระดับของความโลภ

ในประเด็นนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการจัดระดับของความโลภซึ่งมีหลายระดับที่ลดหลั่นกันคือละเอียดกลางหยาบคนส่วนมากกว่าจะรู้ว่ามีความโลภก็ต่อเมื่อความโลภที่แสดงอาการรุนแรงแต่ไม่รู้เมื่อเป็นความโลภที่ละเอียดเช่นเราอาจจะรู้ว่าเป็นความโลภเมื่ออยากที่จะรับประทานอาหารที่อร่อยมากๆหรือขณะที่อยากดื่มเหล้าหรือสูบบุหรี่หรือมีความผูกพันยึดมั่นในตัวบุคคลและเป็นทุกข์เมื่อผู้เป็นที่รักตายไปเมื่อนั้นเราย่อมรู้ว่าความผูกพันทำให้เกิดทุกข์แต่ปัญหาคือโดยมากไม่รู้ว่ามี ความโลภจิตเกิดดับเร็วมากไม่รู้ว่าความโลภเกิดในขณะไหนบ้างขณะที่สภาวะธรรมปรากฏทางทวารใดทวารหนึ่งในชีวิตประจำวันโดยเฉพาะเมื่อเป็นความโลภที่ไม่แรงกล้าถึงขั้นที่เป็นโรคหรือ คณหาขณะใดที่รูปเสียงกลิ่นรสและสัมผัสที่น่าพอใจปรากฏขณะนั้นความโลภย่อมเกิดขึ้นในวัน หนึ่งๆความโลภเกิดขึ้นนับครั้งไม่ถ้วนเมื่อความโลภเกิดขึ้นแล้วก็แสวงหาสิ่งเหล่านั้นมาครอง^{๓๔}

ความโลภเป็นความผูกพันยึดมั่นทำให้เกิดความทุกข์โทมนัสถ้าเข้าใจความจริงในข้อนี้ อย่างถ่องแท้เราคงปรารถนาที่จะกำจัดความโลภให้หมดไปแต่ความโลภจะหมดไปในทันทีทันใด ไม่ได้เราอาจจะระงับความโลภได้เพียงชั่วคราวแต่ความโลภจะเกิดขึ้นอีกเมื่อมีเหตุปัจจัยที่ทำให้ ความโลภเกิดขึ้นแม้จะรู้ว่าความโลภทำให้เกิดทุกข์โทมนัสความโลภก็ย่อมเกิดขึ้นครั้งแล้วครั้งเล่า แต่ก็มีวิธีที่จะกำจัดให้หมดไปได้ด้วยการอบรมเจริญปัญญาซึ่งประจักษ์สภาพธรรมทั้งหลายตาม เป็นจริง

ความโลภเกิดขึ้นเมื่อมีเหตุปัจจัยให้เกิดพระพุทธรเจ้าทรงแสดงเรื่องของความโลภซึ่งโทษของ ความโลภและวิธีที่จะละความโลภลักษณะของความโลภมีหลายระดับในแนวคิดที่เกี่ยวกับลักษณะ ของความโลภในหลายมิติตามที่พระพุทธเจ้าและผู้รู้ทั้งหลายมีพระมหาเถระเป็นต้นได้อธิบาย ลักษณะไว้ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งจำแนกระดับขั้นของความโลภออกเป็น๓ระดับ คือละเอียดกลางหยาบ

ความโลภอย่างละเอียด

อนึ่งความโลภ“ที่ละเอียดเป็นกิเลสที่สะสมอยู่ในภวังคจิตหรือจิตใต้สำนึก”^{๓๕} การพัฒนา ของความโลภในขั้นแรกจะเกิดความรู้สึกพอใจ (รติ) ในรูปเสียงกลิ่นรสสัมผัส(โณภูมัพพะ) ที่น่า

^{๓๔} นีน่าวันกอร์คอม, พระอภิธรรมในชีวิตประจำวัน, แปลโดยดวงเดือนบารมีธรรม,(กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา, ๒๕๓๒), หน้า๓๖-๓๗.

^{๓๕} จาลองคิชฌณิก, จิตวิทยาของความดับทุกข์, (เชียงใหม่: กลางเวียงการพิมพ์, ๒๕๔๔),หน้า๕๕.

พอใจแล้วเกิดความอยากได้ (อิจฺญา) เมื่อความอยากรุนแรงขึ้นก็กลายเป็นความมกมาก (มหิจฺญา)^{๓๖} จนกลายเป็นความเห็นแก่ตัวที่เรียกว่าปาปิจฺญาฯ แปลว่าความปรารถนาลามกเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในจิตใจอาจจะปรารถนาที่จะได้ลาภผลยศศักดิ์ชื่อเสียงจากบุคคลอื่นในทางที่ไม่ชอบไม่ควร ด้วยความรู้สึกที่มักได้ใคร่ผลประโยชน์เพื่อตนเองแสดงสิ่งที่ตนเองไม่มีให้คนอื่นเข้าใจว่ามีแม้ความคิดปรารถนาที่อยากได้การยกย่องนับถือจากสิ่งที่ไม่ได้กระทำในลาภยศชื่อเสียงจากที่คนอื่นกระทำเป็นต้นเป็นอาการของความโลภเป็นโทษต่อจิตคือประทุษร้ายจิตเมื่อเกิดขึ้นภายในจิตแล้วจะทำให้จิตขุ่นมัวเศร้าหมอง^{๓๗}

ความโลภที่ละเอียดเป็นกิเลสที่นอนเนื่องแนบแน่นอยู่ภายในใจจนอาจเกิดความรู้สึกว่าหมดกิเลสประเภทความโลภแล้วแต่หากมีเหตุปัจจัยบางอย่างมากระตุ้นความโลภระดับนี้จะแสดงตัวทันทีเปรียบเหมือนตะกอนนิ่งในน้ำจนดูใสสะอาดแต่เมื่อไคน้ำนั้นถูกรบกวนเมื่อนั้นตะกอนจะฟุ้งขึ้นมาตามแรงกระทบของน้ำนั้นทันทีหรือเรียกว่า“อนุสัยกิเลส”^{๓๘} การแอบแนบอยู่ในจิตหรือกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดานในประเด็นนี้ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างข้อความในสังยุตตนิกายสคาถวรรคตอนหนึ่งว่า “มีภิกษุรูปหนึ่งพำนักอยู่ในป่าในแคว้นโกศลเมื่อท่านกลับจากบิณฑบาตฉันเรียบร้อยแล้วลงสู่สระโบกขรณีแล้วสูดดมดอกประทุมต่อมามีเทวดาที่สิงอยู่ในแนวป่านั้นมีความเอ็นดูปรารถนาประโยชน์แก่ท่านหวังจะให้ท่านเกิดความสลดใจจึงเข้าไปพูดว่าท่านสูดดมดอกไม้ที่เกิดขึ้นในน้ำที่ใครๆมิได้ให้แล้วนี้เป็นองค์หนึ่งแห่งความเป็นขโมยท่านเป็นผู้ขโมยกลิ่นภิกษุรูปนั้นยังไม่ได้หักหรือนำไปเพียงแต่ดมเท่านั้น”^{๓๙}

ฉะนั้นการสูดดมกลิ่นดอกประทุมของภิกษุรูปนี้จัดเป็นความโลภที่ละเอียดยากต่อการกำหนดรู้ได้อันนี้เราควรรู้ความโลภที่ละเอียดขึ้นเมื่อชอบกลิ่นหอมหรือดนตรีเพราะๆด้วยดูเหมือนว่าจิตไม่เป็นอกุศลเมื่อไม่ได้ทำร้ายใครๆแต่ความโลภที่ละเอียดก็เป็นอกุศลด้วยเราไม่สามารถบังคับตัวเองไม่ให้มีความโลภแต่ก็สามารถรู้ลักษณะของความโลภได้เมื่อความโลภเกิดขึ้นในจิตใจดังในกรณีของพระโสไรยเถระที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบทว่า

^{๓๖} พ.อ. ปิ่นมุกกันต์, พุทธศาสตร์ภาค๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า๒๓๔.

^{๓๗} พระเทพคิลก (ระแบบฐิตญาโณ), อธิบายธรรมตามหมวดจากนวกวาท, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๔), หน้า๑๑๓.

^{๓๘} อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๔๔๘/๔๖๗, อภิ.วิ.(ไทย) ๓๕/๔๔๘/๖๐๕; วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๓, วิสุทฺธิ.(ไทย) ๑/๑/๑๑.

^{๓๙} ตี.ส. (บาลี) ๑๕/๒๓๔/๒๔๖, ตี.ส. (ไทย) ๑๕/๒๓๔/๓๓๕.

ในขณะที่ยังเป็นคฤหบดีท่านเป็นลูกเศรษฐีในโสโรยนครนั่งรถไปเที่ยวกับเพื่อนคนหนึ่งอย่างมีความสุขเพื่อไปอาบน้ำในขณะนั้นลูกชายเศรษฐีได้เห็นพระมหากัจจายนเถระไปบิณฑบาตห่มผ้าสังฆาฏินอกเมืองด้วยว่าสีผิวของพระเถระมีสีเหมือนทองคำลูกชายเศรษฐีเห็นเข้าจึงเกิดความโลภคิดขึ้นมาว่าสวยจริงหนอพระเถระรูปนี้ควรเป็นภริยาของเราหรือว่าสีผิวของภริยาของเราพึงเป็นเหมือนกับสีผิวของพระเถระนั้นในขณะที่เขาคิดแล้วเท่านั้นเพศชายหายไปเพศหญิงปรากฏขึ้นมาแทนเขาอายุมากจึงลงจากรถหนีไป^{๔๐}

ในกรณีนี้แม้เป็นเพียงความคิดโลภที่อยากได้และน้อมมาเพื่อตนเองเท่านั้นยังไม่ได้แปลงออกมาทางคำพูดเลยแต่โทษที่ได้รับคือเสียความเป็นเพศชายที่เป็นภาวะปกติไปในทันทีเพราะว่าพระกัจจายนเถระเป็นพระอรหันต์ผู้หมดกิเลสแล้วดังพระพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ความโลภก่อให้เกิดสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ทำจิตให้กำเริบเป็นภัยที่เกิดขึ้นภายใน”^{๔๑}

ในประเด็นของความโลภอย่างละเอียดนี้บางครั้งไม่ปรากฏแก่สายตาผู้อื่นแต่เป็นความรู้สึกที่มีภายในใจในเมื่อเขาได้เขามีเขาเป็นตามที่เขาต้องการแล้วก็จะมีความรู้สึกทะนุถนอมรักษาป้องกันสิ่งเหล่านั้นไว้เมื่อใครมาล่วงละเมิดสิ่งที่เขารักหวงแหนจะมีการต่อสู้ป้องกันโดยวิธีการต่างๆถ้าความโลภยังเป็นไปอย่างรุนแรงอยู่ภายในจิตเขาพร้อมที่จะสละชีวิตเพื่อรักษาสิ่งที่หวงแหนไว้

คำว่า “อนุสัย” นี้มิได้หมายถึงเฉพาะกิเลสอย่างละเอียดเท่านั้นแต่บางแห่งคำนี้มีความหมายในด้านดีและไม่ดีดังมีข้อความที่ว่า “สัตว์เหล่าใดมีอาสยะชั่วมีอนุสัยชั่วมีจิตชั่วมีอหมาสัยชั่วมีรูปดีคือกิเลสมากมีอินทรีย์อ่อนสัตว์เหล่านั้นชื่อว่ามีการชั่วสัตว์เหล่าใดมีอาสยะดีมีอนุสัยดีมีจิตดีมีอหมาสัยดีมีรูปดีมีอินทรีย์แก่กล้าสัตว์เหล่านั้นชื่อว่ามีการดี”^{๔๒}

อย่างไรก็ตามคัมภีร์อรรถกถาบางเล่มอธิบายว่า “อนุสัยหมายถึงอกุศลธรรมที่ประกอบกับจิตหรือที่เรียกว่าอนุสัยกิเลสคือกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดานเพราะยังละไม่ได้”^{๔๓} ในนัยนี้พระอรรถกถาจารย์แสดงความหมายด้านไม่ดีของอนุสัยว่าเป็นเจตสิกกรรมฝ่ายอกุศลหรือกิเลสชนิดหนึ่ง

^{๔๐} พ.ร.อ. (บาลี) ๒/๑๕๒, พ.ร.อ. (ไทย) ๒/๒๓๒.

^{๔๑} พ.อิตฺติ. (บาลี) ๒๕/๘๘/๓๐๔-๓๐๖, พ.อิตฺติ. (ไทย) ๒๕/๘๘/๔๕๖.

^{๔๒} อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๘๑๔/๔๑๔, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๑๔/๕๒๕-๕๒๖.

^{๔๓} ม.มู. (บาลี) ๑๒/๒๔๒/๒๐๔, ม.มู. (ไทย) ๑๒/๒๔๒/๒๕๘. หน้า ๓๑๐.

ความโลภอย่างกลาง

ความโลภอย่างกลางคือกิเลสที่ทำให้จิตใจไม่ให้สงบเพราะถูกอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเข้ามากระทบซึ่งเป็นพัฒนาการของอนุสัยกิเลสในจิตไร้สำนึกที่เปลี่ยนเป็นปรัญฐานกิเลสในวิถีจิต“ตามทฤษฎีวิเคราะห์กิเลสในระดับนี้จะปรากฏขึ้นในระดับจิตสำนึกและก่อนจิตสำนึก”^{๔๔}ที่เป็นระดับของมโนทุจริตได้แก่อภิชฌาแปลว่าเพ่งเฉพาะคือความเพ่งเล็งโลกอยากได้ของๆผู้อื่นมีลักษณะเป็น ๔ ประการคือ

๑. จิตประกอบด้วยความโลภในของๆคนอื่นด้วยตนเอง
๒. ชักชวนปลุกเร้าให้คนอื่นเกิดความโลภในของๆคนอื่น
๓. มีความยินดีพอใจที่ได้คิดเช่นนั้น
๔. กล่าวยกย่องสรรเสริญการละโมภในทรัพย์สินผู้อื่น

ความเพ่งเล็งโลกอยากได้ของๆคนอื่นมีองค์ประกอบ ๒ ประการคือ

๑. ทรัพย์สินนั้นเป็นของคนอื่น
๒. มีจิตน้อมมาเพื่อเป็นของตน^{๔๕}

หรือเรียกว่า“ปรัญฐานกิเลส”^{๔๖}คือกิเลสที่กลุ่มรุมจิตใจความโลภในระดับนี้ยังไม่ถึงกับบังคับให้บุคคลแสดงออกทางกายหรือวาจาเพียงแต่เกิดขึ้นกลุ่มรุมจิตใจบุคคลทำให้จิตใจเปลี่ยนแปลงไปตามอำนาจของนิเวศแต่ละข้อ (นิเวศก็เป็นอาการของความโลภโกรธหลง)เป็นเครื่องกั้นจิตของบุคคลไว้ไม่ให้บรรลุความดีจะเป็นการกั้นจิตทั้งในช่วงที่จะรับความดีเข้าไปสู่จิตด้วยการแสดงความรู้ดีความสามารถและความดีออกมาให้ปรากฏแก่ผู้อื่นได้ไม่เต็มที่^{๔๗}

สรุปแล้วคือความโลภโดยปราศจากสติสัมปชัญญะและปัญญานั้นเองถ้าเป็นความต้องการหรือความประสงค์ที่สมบูรณ์ด้วยสติสัมปชัญญะหรืออยู่ในอำนาจเหตุผลไม่จัดเป็นกิเลสประเภทอภิชฌาวิสมโลภะนี้

ความโลภอย่างหยาบ

ความโลภอย่างหยาบนี้คือกิเลสขั้นที่หยาบเป็นอาการของความโลภที่รุนแรง“กลายสภาพเป็นตัณหาหรือราคะ”^{๔๘}ที่อยากได้ของผู้อื่นจนไม่สามารถที่จะควบคุมได้จึงเป็นเหตุให้เกิดการ

^{๔๔}จำลองศิษย์วิช, จิตวิทยาของความดับทุกข์, (เชียงใหม่ : กลางเวียงการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๓๖.

^{๔๕}พระเทพดิลก (ระบแบบฐิตญาโณ), อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวโกวาท, ๒๕๔๘, หน้า ๕๕.

^{๔๖}ม.ม. (บาลี) ๑๒/๔๕๓/๔๓๘.

^{๔๗}พระเทพดิลก (ระบแบบฐิตญาโณ), อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวโกวาท, หน้า ๑๑๘.

^{๔๘}วิสุทธิ. (บาลี) ๓/๔๓, วิสุทธิ.(ไทย) ๓/๑/๘๘.

กระทำทุจริตทางกายและวาจาอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากกิเลสที่กลุ่มมจิดใจหรือที่เรียกว่า“วิติกม กิเลส”^{๔๕}(การล่วงละเมิดทางกายและวาจา)

เมื่อความโลภปรากฏตัวออกมาอย่างชัดเจนแล้วสามารถกระตุ้นให้คนทำความชั่วได้ทุก อย่างโดยไม่คำนึงถึงกรอบศีลธรรมใดๆถ้าเป็นความชั่วทางกายได้แก่การฉกชิงวิ่งราวปล้นฆ่าชิง ทรัพย์หรืออาศัยความได้เปรียบทางด้านตำแหน่งหน้าที่การงานทำการคดโกงผู้อื่นทำการคอร์รัปชั่น ประเทศชาติเป็นต้นถ้าเป็นความชั่วทางวาจาคือเป็นวจีทุจริตเมื่ออยากได้ในทางที่ผิดศีลธรรมก็จะมี การพูดหลอกลวงและเลียบเคียงในสิ่งที่ตนอยากได้หรือที่นับเนื่องในมิจนวาจาพระพุทธรเจ้าตรัส เรียกบุคคลที่ถูกความโลภครอบงำจิตใจแล้วพูดเท็จเพราะอยากได้ของๆผู้อื่นแบบนี้ว่า“อฏฺฐวาที (กล่าวเรื่องไม่จริง) บ้างอนตฺถวาที (กล่าวคำไม่มีสาระ) บ้างอธัมมวาที (กล่าวคำไม่อิงธรรม) บ้าง”^{๔๖} จะเห็นได้ว่าความโลภขึ้นหยาบนี้จะมีอาการที่รุนแรงให้อยากได้ออยากมีอยากเป็นอะไรแล้วแม้ จะต้องทำบาปอกุศลเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนปรารถนาเหล่านั้นเขาพร้อมที่จะทำ

ดังในกรณีของ“พระเจ้าอชาตศัตรูที่มีความโลภอย่างรุนแรงเพื่อต้องการราชสมบัติถึงกับ ต้องฆ่าพ่อของตัวเอง”^{๔๗}(ปลงพระชนม์พระราชบิดา) อันเป็นอนันตริยกรรมคือกรรมหนักจะเห็นได้ ว่าความโลภขึ้นหยาบนี้เมื่อแสดงตัวออกมาอำนาจของมันจะผลักดันจิตใจให้หวั่นไหวสั่นคลอน หากมีมากเกินขอบเขตจะเกิดอาการรุนแรงจนถึงขั้นทำลายกำแพงศีลธรรมอันดีงามแล้วทำสิ่งที่ไม่ ควรทำเช่นในกรณีของพระเวททตฺตังในตัวอย่างต่อไปนี้พระเวททตฺตูกลาภสักการะครอบงำเพราะ ความโลภด้วยอำนาจตัณหาจึงกลายเป็นคนทุศีลคิดการใหญ่จะปกครองสงฆ์เสียเองขอให้ พระพุทธรเจ้ามอบอำนาจความเป็นใหญ่ให้แก่ตนเมื่อพระพุทธรองค์ไม่ทรงอนุญาตจึงพยายามเพื่อจะ ปลงพระชนม์พระองค์ด้วยวิธีการต่างๆอันอยู่ในขอบข่ายของอนันตริยกรรม^{๔๘}ดังที่พระพุทธรเจ้า ตรัสว่า “ตัณหาอาศัยทวาร๖ของผู้ทุศีลซึ่งเป็นสาเหตุความโลภถึงกับต้องแสดงออกทางกายวาจา”^{๔๙}

^{๔๕}วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๗, วิสุทฺธิ.(ไทย) ๑/๑/๑๑.

^{๔๖}องฺ.เอกก. (บาลี) ๒๐/๗๐/๑๕๘, องฺ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๖.

^{๔๗}ดูรายละเอียดในมจฺล. (บาลี) ๑/๔๔/๓๗ - ๓๘, มจฺล.(ไทย) ๑/๔๔/๕๕ - ๕๘.

^{๔๘}มจฺล. (บาลี) ๑/๔๓/๓๖, มจฺล.(ไทย) ๑/๔๓/๕๓.อนันตริยกรรมมี๕อย่างคือ๑. มาตุฆาตฆ่ามารดา ๒. ปิตุฆาตฆ่าบิดา๓. อรหันตฆาตฆ่าพระอรหันต์๔. โลหิตุบาทมีจิตประทุษร้ายทำร้ายพระพุทธรเจ้าจนถึงยังพระ โลหิตให้ห้อด้วยจิตคิดร้าย๕. สังฆเภททำลายสงฆ์ให้แตกกัน (อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๕๔๑/๒๗๐, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๕๔๑/๕๕๕.).

^{๔๙}พฺ.ธ.อ. (บาลี) ๖/๒๐, พฺ.ธ.อ. (ไทย) ๖/๓๐.

ความจริงกิเลสคือความโลภทั้ง๑๑ระดับนี้เป็นการพัฒนาขึ้นตามลำดับขั้นกล่าวคือกิเลสขั้นที่ ๑ขยายตัวเป็นกิเลสขั้นที่๒กิเลสขั้นที่๒ขยายตัวเป็นกิเลสขั้นที่๑๑ระดับความรุนแรงที่ต่างกันหรือความโลภขั้นละเอียดพัฒนาตัวขึ้นเป็นขั้นกลางคือเป็นมโนทุจริตๆพัฒนาตัวขึ้นเป็นขั้นหายคือเป็นวิทุจริตและกายทุจริตที่มีการล่วงละเมิดทางการกระทำและคำพูดอันชั่ว

สรุปว่าความโลภจำแนกออกเป็น๑๑ระดับได้แก่อะยะละเอียดกลางและหายความโลภทุกระดับขั้นไม่ว่าละเอียดกลางหายย่อมเป็นเหตุของทุกข์เราเป็นเสมือนทาสตลอดเวลาที่เรายังเพติดเพลินมัวเมาอยู่ในอารมณ์ที่ปรากฏทางตาหูจมูกลิ้นกายและใจเราจะไม่เป็นอิสระเลยถ้าความสุขของเราขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับอารมณ์ภายนอกที่มากระทบถ้าเรายึดถือในความพอใจและความอยากได้จนเกินขอบเขตจิตใจก็จะเศร้าหมองได้ง่ายและตกเป็นทาสของอารมณ์และความรู้สึกต่างๆที่เป็นสาเหตุของความโลภที่เกิดขึ้นในวิถิจิต

๓.๓สาเหตุของความโลภ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผลเพราะหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแสดงความ เป็นเหตุและผลของสิ่งทั้งปวงตามแนวคิดที่ว่าสิ่งทั้งปวงที่เกิดขึ้นดำรงอยู่และดับไปล้วนอิงอาศัยกัน และกันในลักษณะสัมพันธ์ต่อกันเป็นกระแสหรือกระบวนการหาสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นต้นเหตุหรือ เป็นจุดเริ่มต้นของสิ่งทั้งปวงในบางขณะจิตความโลภยังอิงอาศัยกิเลสชนิดอื่นเกิดขึ้นเพราะเป็น สภาวะธรรมที่เป็นเหตุและสัมปยุตด้วยเหตุกล่าวคือ “โลภะเป็นเหตุและสัมปยุตด้วยเหตุเพราะโมหะ โมหะเป็นเหตุและสัมปยุตด้วยเหตุเพราะโลภะโทสะเป็นเหตุและสัมปยุตด้วยเหตุเพราะโมหะโมหะ เป็นเหตุและสัมปยุตด้วยเหตุเพราะโทสะ”^{๕๔}

พระพุทธโฆสาจารย์อธิบายสาเหตุของความโลภที่เกิดขึ้นตามวิธีแห่งโลกมูลจิต๘ดวงว่า เมื่อใดบุคคลทำความเห็นผิด (มิจฉาทิฎฐิ) ว่าโทษในกามทั้งหลายไม่มีเป็นต้นให้ออกหน้าเป็นผู้ร่า เริงยินดีบริโภคมกามทั้งหลายเชื่อถือทิฐฐมกถ (สิ่งที่ตนได้เห็นเป็นมกถ) โดยว่าเป็นสาระด้วยจิตที่ กล้าเองมิได้ถูกใครๆชักจูงเมื่อนั้นอนุสสจิตดวงที่หนึ่ง (คือโสมนัสสทกตทิฎฐิ) สัมปยุตต่อสังขาร ร่วมกับโสมนัสประกอบด้วยความเห็นผิดไม่มีใครชักจูง) ย่อมเกิดขึ้นในกาลใดบุคคลมีจิตเนือยชา คนอื่นชักจูง (จึงทำอย่างนั้น) ในกาลนั้นอนุสสจิตดวงที่๒ (คือที่เป็นโสมนัสสทกตทิฎฐิ) สัมปยุตต่อสังขารร่วมกับโสมนัสประกอบด้วยความเห็นผิดมีใครๆชักจูง) ย่อมเกิดขึ้น

ในกาลใดบุคคลมิได้กระทำความเห็นผิดให้ออกหน้าเพียงแต่ร่าเริงยินดีอย่างเดียวย่อมเสพ เมณูบ้างเพ่งเล็งอยากได้สมบัติของผู้อื่นบ้างย่อมลักทรัพย์ของผู้อื่นบ้างมีจิตกล้าแข็งเองไม่มีใครๆ

^{๕๔} อภ.สญ. (บาลี) ๓๔/๑๐๘๕/๑๔๘, อภ.สญ.(ไทย) ๓๔/๑๐๘๕/๒๓๖-๒๓๗.

ชักจูงเลยในกาลนั้นนอกสัจจิตดวงที่๓ (คือที่เป็นโสมนัสสหคตทัญญูจิตวิปยุตสังขารไม่ประกอบด้วย
ความเห็นผิดไม่มีใครชักจูง) ย่อมเกิดขึ้นในกาลใดบุคคลมีจิตเพื่อชามีคนอื่นชักจูง (จึงทำอย่างนั้น)
ในกาลนั้นนอกสัจจิตดวงที่๔ (คือที่เป็นโสมนัสสหคตทัญญูจิตสัมปยุตสังขารร่วมกับโสมนัส
ประกอบด้วยความเห็นผิดมีใครๆชักจูง) ย่อมเกิดขึ้น

ในกาลใดบุคคลปราศจากวิกัปทั้ง๔เพราะอาศัยความไม่พร้อมแห่งกามทั้งหลายบ้างเพราะ
ความไม่มีเหตุแห่งโสมนัสอื่นๆบ้างจิตที่ประกอบด้วยอุเบกขา๔ดวงที่เหลือจึงเกิด^{๕๕}

สาเหตุของความโลภในด้านปัจจัยภายในย่อมมาจากสภาพจิตใจที่เศร้าหมองขุ่นมัวนั้นคือ
โมหะความลุ่มหลงมัวเมาซึ่งเป็นอกุศลมูลข้อที่๓“โมหะเป็นสาเหตุให้เกิดความโลภที่เนื่องมาจาก
การตรึกนึกคิดของตนเองด้วยความอยากได้เพราะไม่มีโยนิโสมนสิการ”^{๕๖}ความโลภมีอยู่ประจำใจ
ของปุถุชนทุกคนไม่มากก็น้อยโดยไม่เคยเลือกหน้าเลยว่าจะเป็นผู้ใหญ่หรือเด็กเหตุการณ์เช่นว่ามานี้
ให้เราทดลองสังเกตดูในชีวิตประจำวันก็ได้

เพราะเหตุว่าความโลภมีหลายระดับคือละเอียดกลางหยาบคนส่วนมากจะรู้ว่าเป็นความ
โลภก็ต่อเมื่อปรากฏอาการที่รุนแรงเพราะว่าโลภะที่แรงกล้าเป็นราคะหรือตัณหาขณะทีรูปเสียงกลิ่น
รสและโผฏฐัพพะปรากฏขณะนั้น โลภะย่อมเกิดจิตเกิดดับเร็วมากสำหรับปุถุชนไม่อาจรู้ความโลภ
เกิดในขณะที่สภาวธรรมปรากฏในทวารใดทวารหนึ่งในชีวิตประจำวัน

สาเหตุของความโลภในด้านของปัจจัยภายนอกคือกามคุณที่เป็นรูปมากระตุ้นในเวลาที่มี
เหตุปัจจัยพร้อมก็ทำให้บุคคลกระทำทุจริตทางกายวาจาได้ทันทีเมื่อบุคคลต้องการอำนาจความเป็น
ใหญ่ที่เกินขอบเขตดังกรณีของพระราชาที่ปรากฏในอรรถกถามงคลสูตรว่า

พระราชาผู้ตกอยู่ในอำนาจของความโลภเพราะมีตัณหาเป็นกำลังสนับสนุนเป็นแรงจูงใจ
สาเหตุเพราะอยากจะได้ราชสมบัติสองสามประเทศมาครอบครองไว้ในอำนาจของตนเลยถูกท้าว
สักกะปลอมตัวเป็นชายหนุ่มเพื่อให้พระองค์เกิดสำนึกตนด้วยเครื่องจูงใจว่าจะดีเมืองทั้ง๓เมืองมา
ถวายเมื่อชายนั้นหายตัวไปไม่มาตามสัญญาพระราชาผู้มีความโลภจัดในราชสมบัตินั้นเมื่อระลึกถึง
จึงเกิดความเสียดายพระวรกายเร่าร้อนทำให้พระอุทรปั่นป่วนเป็นโรคโลหิตปักขันธิกพาธ (คือโรค
อาเจียนเป็นโลหิต) ไม่หยุดเกินกำลังของแพทย์ที่จะเยียวยาให้หายได้ต้องประสบกับความทุกข์ปาง
ตาย^{๕๗}

^{๕๕}วิสุทธิ. (บาลี) ๓/๒๔-๒๕, วิสุทธิ.(ไทย) ๓/๑/๔๕.

^{๕๖}อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๕๓๖/๔๕๕, อภิ.วิ.(ไทย) ๓๕/๕๓๖/๕๘๖.

^{๕๗}มงคล. (บาลี) ๒/๕๔๕/๔๕๘, มงคล.(ไทย) ๕/๕๔๕/๑๔๑.

ในประเด็นนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าบุคคลต้องระทมทุกข์ปางตายเพราะอำนาจค้นหาที่เป็นกำลังสนับสนุนความโลภจนจิตใจต้องคล้อยตามอารมณ์ของความอยากสรุปได้ว่าในกรณีนี้สมมุติฐานของโรคเกิดจากความอยากได้ที่เกินขอบเขตนั่นเอง

๓.๔ บทบาทของความโลภ

อาจจะกล่าวได้ว่ามนุษย์เราร่างชีวิตประจำวันอยู่ได้ด้วยบทบาทของความโลภที่เป็นไปในเชิงพัฒนาเช่นทุกวันต้องรับประทานอาหารอาศัยเครื่องนุ่งห่มมีที่อยู่อาศัยมียารักษาโรคพร้อมกับพัฒนาวัตถุสิ่งของขึ้นมาใช้ซึ่งถือว่าเป็นเหตุให้เกิดโลกยะปัญหาเพื่อการดำรงอยู่หรือเป็นสัญญาณของมนุษย์ก็ได้ดังนั้นความโลภจึงมีบทบาทในการสร้างและการทำลาย

๓.๔.๑ บทบาทในการสร้าง

จะเห็นได้ว่านวัตกรรมใหม่ๆต่างเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจากผลิตผลหรือสังคมของความความอยากสะท้อนออกผ่านปริมาณของวัตถุทางเทคโนโลยีในปัจจุบันเช่นรถยนต์ที่วิคอมพิวเตอรืโทรศัพท์เสื้อผ้าสิ่งของเครื่องใช้สถานบริการสถานเริงรมย์เครื่องอุปโภคบริโภค ฯลฯ ไม่ว่ารุ่นไหนที่สร้างแล้วไม่ถูกใจผู้ใช้ไม่มีเพราะรุ่นไหนๆก็ได้รับการตอบสนองจากผู้บริโภคเหมือนเดิมวัตถุดิบในโลกที่มีอยู่อย่างจำกัดได้ถูกนำออกมาแปรสภาพตามความอยากของคนอย่างสิ้นเปลือง^{๕๔}ก็เพราะว่าในยุคนี้เป็นยุควัตถุนิยม “ซึ่งหมายถึงความเจริญทางวัตถุอันเป็นเครื่องสนับสนุนการดำเนินชีวิตของมนุษย์นับว่าเป็นความยิ่งใหญ่ในด้านการผลิตของมวลมนุษย์แต่ความยิ่งใหญ่ที่แท้จริงคือความยิ่งใหญ่ทางวิชาการที่เป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติ”^{๕๕}

กิเลสประเภทโลภะหรือราคะนี้เป็นกิเลสประเภทสร้างแต่ถ้ารุนแรงมากก็จะกลายเป็นทำลายเช่นการอยากได้มากกำหนดมากก็จะมีขีดจำกัดในที่สุดก็จะทำลายล้างกันแต่ถ้าอยู่ในจุดที่ควบคุมได้ก็กลายเป็นเศรษฐกิจเป็นพัฒนาการในด้านต่างๆ

๓.๔.๒ บทบาทในการทำลาย

ความโลภทำให้บุคคลประสบทุกข์ทันตา

บุคคลที่ถูกความโลภครอบงำและเป็นไปในอำนาจแห่งความอยากอย่างไม่มีที่สิ้นสุดย่อมตกตะลึงลำบากหาที่พึ่งไม่ได้เหมือนดังตัวอย่างต่อไปนี้

^{๕๔} ส.มหาปัญญาธิกุล (หลวงตาวัดป่าโสมพนัสสกลนคร), การรู้ธรรมแบบรู้แจ้ง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไผ่ไหม, ๒๕๕๐), หน้า ๒๑-๒๒.

^{๕๕} หลวงวิจิตรวาทการ, กุศโลบายสร้างความยิ่งใหญ่, (กรุงเทพมหานคร : สารมวชน, ๒๕๓๕), หน้า ๑๘๒.

ในสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะเศรษฐีบุตรนามว่ามิตตวินทุกะเป็นคนที่ไม่มีศรัทธาไม่เลื่อมใสถูกมารดาพูดหวานล่อมว่าวันนี้ถ้าลูกรักษาศูโบสถศีลและฟังธรรมในวิหารได้ทั้งคืนแม่จะให้ทรัพย์หนึ่งเพราะความโลภในทรัพย์เขาจึงได้สมาทานอุโบสถศีลแต่หาได้ฟังธรรมไม่เขานอนหลับได้ธรรมาสันต์ตั้งแต่เช้าแล้วก็กลับบ้านรับทรัพย์หนึ่งพันจากมารดา

พอได้ทรัพย์เขาก็เกิดความคิดว่าจักออกหาปลาในทะเลแต่ก็ถูกมารดาห้ามว่าลูกเอ๋ยในตระกูลเรามีทรัพย์มากมายถึง๔๐ โกฏิอย่าไปเลยมันลำบากเขาหาได้เอื้ออาทรต่อคำวิงวอนของมารดาไม่เลยขณะที่มารดากำลังขอร้องอยู่นั้นเองเขาเดือดดาลด้วยความโกรธใช้เท้าเตะมารดามั่วทั้งยืนแล้วเดินเข้าไปเลย

เรือออกสู่ทะเลได้เจ็ดวันก็ได้หยุดหนึ่งคนในเรือจึงจับฉลากเพื่อหาคนกาพกันฉีและฉลากนั้นได้ตกถึงนายมิตตวินทุกะถึงสามครั้ง

คนในเรือจึงให้แพอันหนึ่งแล้วปล่อยเขาลงทะเลไปและเขาก็ได้ไปถึงเกาะแห่งหนึ่งเสวยสมบัติกับนางเวมานิกเปตตถึงจะถูกอ้อนวอนว่าอย่าได้มาทางนี้ๆก็ไม่ฟังพอเห็นสมบัติเพิ่มมากยิ่งขึ้นก็ไปพบคนถือจักรซึ่งคมคมมีดโกนคนหนึ่ง

จักรนั้นก็ไปปรากฏแก่เขาเหมือนกับพวงดอกไม้เพราะความอยากได้เขาจึงได้อ้อนวอนขอจักรนั้นอยู่รำไป

คนถือจักรได้พยายามอธิบายให้ฟังว่ามันไม่ใช่พวงดอกไม้มันเป็นจักรแต่เขาก็ไม่เชื่อจนในที่สุดคนถือจักรจึงคิดว่านายคนนี้จะทำกรรมเหมือนกับที่เราเคยทำมาแล้วต้องการจะเสวยผลกรรมนั้นแน่จึงได้ยื่นจักรให้แก่เขาแล้วก็จากไป

เขายืนแบกจักรนั้นอยู่ไม่สามารถทานน้ำหนักได้และจักรนั้นก็หมุนคล้ายจะบาดศีรษะเขาอยู่รำไปคล้ายกับบดงายืนอยู่ด้วยความลำบากอย่างยิ่ง^{๖๐}

ในกรณีตัวอย่างของนายมิตตวินทุกะที่ยกมานี้ชี้ให้เห็นว่าความโลภมีบทบาทในการทำลายมนุษย์ที่มีความทะยานอยากอย่างไม่มีขีดจำกัด

ความโลภทำให้บุคคลถูกริบทรัพย์

บุคคลถูกริบทรัพย์สมบัติหรือทรัพย์สินเงินทองต่างๆเพราะอำนาจความโลภที่เคยมีมาแล้วและความโลภนั้นย่อมยังผลให้บุคคลไม่มีโอกาสได้ใช้สมบัติเลยดังกรณีตัวอย่างต่อไปนี้

พระโพธิสัตว์ในสมัยที่เสวยพระชาติเป็นบุตรของเศรษฐีผู้มีทรัพย์จำนวน๘๐ โกฏิภายหลังมารดาบิดาตายแล้วได้สงเคราะห์น้องชายด้วยการมอบทรัพย์สมบัติให้น้องชายให้สร้างโรงงานถวายนามหาทานต่อมาเมื่อบุตรของท่านเดินได้ท่านมองเห็นโทษของกามและอานิสงส์ของการ

^{๖๐} พุ.ชา.อ. (บาลี) ๔/๔๗๒-๔๘๑, พุ.ชา.อ. (ไทย) ๔/๑๐๘-๑๑๑.

บรรพชาจึงมอบทรัพย์สมบัติที่มีอยู่ทั้งหมดพร้อมกับบุตรและภรรยาให้แก่น้องชายส่วนตนเองออกบวชในหิมวันตประเทศ

ต่อมาน้องชายของท่านได้บุตรคนหนึ่งเพราะความโลภในทรัพย์สมบัติเขาจึงถูกคิดขึ้นมาว่าเมื่อหลานชายโตขึ้นเราจำต้องแบ่งทรัพย์ออกเป็น ๒ ส่วนคั้งนั้นเพื่อมิให้ทรัพย์สมบัติถูกแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนเราจักฆ่าหลานชายเสีย

วันหนึ่งน้องชายของพระโพธิสัตว์ได้จับหลานกดให้ตายในน้ำเพราะความโลภแล้วกลับบ้านถูกพี่สะใภ้ถามว่าหลานไปไหนเสียเล่าเลยตอบว่ากำลังอาบน้ำในแม่น้ำเมื่อนางคันหาก็ไม่พบลูกชาย

นางร้องไห้เสียใจพระโพธิสัตว์ทราบเรื่องเข้าจึงคิดว่าจักทำเรื่องนี้ให้ปรากฏจึงได้ไปหา น้องชายถามเรื่องราวต่างๆท่านได้สอนน้องชายว่ากรรมที่เจ้าทำได้ปรากฏแก่เราหมดแล้วเจ้าฆ่าหลานเพราะเหตุแห่งทรัพย์และเหตุเพราะความโลภในทรัพย์เจ้าจะสามารถที่จะรักษาทรัพย์สมบัติซึ่งกำลังจะถูกริบโดยพระราชาได้หรือ

นับแต่นั้นเป็นต้นมาข้าวจรไปถึงพระกรรมของพระเจ้าแผ่นดินผู้ครองนครพระองค์รับสั่งให้ราชบุรุษมาขนเอาทรัพย์ที่มีอยู่ไปจนหมดคลังในที่สุดน้องชายของพระโพธิสัตว์ก็กลายเป็นคนสิ้นเนื้อประดาตัวไม่เหลืออะไรเลยภรรยาก็ต้องอยู่ตามลำพังคนเดียวและกลายเป็นคนเร่รอนในที่สุด^{๖๐}

ในกรณีตัวอย่างของน้องชายพระโพธิสัตว์ที่ยกมานี้ชี้ให้เห็นว่าความโลภอยากได้สิ่งของๆผู้อื่นอย่างไม่มีขอบเขตทำให้บุคคลสามารถที่จะฆ่าผู้อื่นได้เสมอเมื่อบุคคลตกอยู่ในอำนาจความโลภไม่สามารถควบคุมจิตใจได้ก็จะเดือดร้อนเพราะความโลภดังที่กล่าวมาแล้ว

๓.๕ ผลกระทบของความโลภ

ผลต่อส่วนรวม ท่านกล่าวไว้ว่าในยุคใดมนุษย์ส่วนมากมีความโลภมาก ในยุคนั้นมวลมนุษย์จะประสบกับความแร้นแค้น เครื่องอุปโภคและบริโภคจะมีราคาแพงขึ้น ไม่น่าจะเป็นไปได้ คำกล่าวของท่านโบราณจารย์ตรงกับหลักเศรษฐศาสตร์ของนักเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบันที่ว่า สินค้าจะขึ้นราคาเมื่อความต้องการเพิ่มขึ้น จะทำให้มีการกักตุนสินค้าที่ประชาชนต้องการเพื่อเก็งกำไร การนำสุรายาเสพติดเข้าตลาดหุ้นเพื่อขยายผลผลิต มีการค้าประเวณีกันมากมาย การฉ้อโกงอาชญากรเกิดขึ้นได้มาก ทำให้เกิดภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วมฉับพลัน เกิดคลื่นยักษ์สึนามิ เป็นต้น ทำให้เกิดภัยจากมนุษย์ ล้วนเกิดจากความโลภทั้งสิ้น

^{๖๐} มงคล. (บาลี) ๒/๕๗/๘๕-๘๖, มงคล.(ไทย) ๓/๕๗/๑๑๗.

ผลของความโลภในช่วงเปลี่ยนอัตรกับ^{๖๒} หมูสัตว์ที่หนาแน่นไปด้วยความโลภ ย่อมตาย เพราะความอดอยาก ขาดแคลนอาหารและน้ำอย่างหนัก ที่เรียกว่า ทูพภิกขันตรกับ คือ อัตรกับที่พินาศในระหว่างเพราะทูพภิกขภัยคืออดอาหาร เมื่อตายแล้วเกิดเป็นปรตโดยมาก^{๖๓} ช่วงมหากัปพินาศย่อมพินาศเพราะน้ำ^{๖๔}

ผลเฉพาะตน ผลของความโลภในอนาคตหลังจากตายไปแล้วย่อมให้ถือกำเนิดในพวกปรตโดยมาก หรือทำให้เป็นสัตว์นรก อสุรกาย สัตว์ดิรัจฉานก็มี เศษวิบากของโลภะเมื่อเกิดเป็นมนุษย์ย่อมทำให้เป็นผู้ยากจน มีข้าวและน้ำน้อย มีนิสัยโลภเป็นปกติ มักเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ไม่ชอบสละชอบปกปิดโทษของตน มีมารยามาก

โลภมูลจิตนี้ เป็นต้นเหตุสำคัญในการสร้างภพสร้างชาติให้แก่บรรดาสัตว์ทั้งหลาย เพราะบาปอกุศลทั้งหลายมีโลภะอยู่เบื้องหลังทั้งสิ้น แม้กระทั่งโทสมูลจิตที่จะกล่าวถึงต่อไป จะเกิดขึ้นได้ก็เพราะความไม่สมหวังของโลภะ เมื่อใดที่หมดความทะยานอยาก หมดความใคร่ หมดความปรารถนาในอารมณ์ที่น่ายินดีพอใจแล้ว ความโกรธ ความเสียใจ ซึ่งเป็นอาการของความไม่สมหวัง หรือความผิดหวังก็จะไม่มีอีกต่อไป

โลภมูลจิตนี้ สามารถเกิดกับปุถุชนได้ทั้ง ๘ ดวง แต่เกิดกับพระเสกขบุคคล (พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี) ได้เฉพาะโลภมูลจิตที่ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด ๔ ดวงเท่านั้น และจะไม่เกิดขึ้นแก่พระอรหันต์ผู้สิ้นกิเลสอาการหรือพฤติกรรมของโลภะที่เกิดแก่บุคคลในภูมิต่าง ๆ มีดังนี้

๑. โลภมูลจิตของสัตว์ เช่น สัตว์เดรัจฉาน ย่อมทำให้อยากสืบพันธุ์ แย่งกันกินแม้มีอาหารเพียงพอ สัตว์บางประเภทก็มีมายามีชุกช่อนักตุนอาหารเหมือนกัน มีอยู่ครั้งหนึ่งของการไปปฏิบัติธรรมที่วัดแห่งหนึ่ง หลังจากทีกลับจากการบิณฑบาตและฉันภัตตาหารเช้าแล้ว ก็จะนำอาหารก้นบาตรติดมาฝากสุนัขแม่ลูกอ่อน ซึ่งจะพาลูกประมาณ ๖ ตัวมาขอเศษอาหารทุกวัน มีอยู่วันหนึ่งได้ขนมตาลมา เหลือจากการฉัน ก็นำติดบาตรมา เตรียมเกลี้ยโยนให้ทีละตัว มีลูกสุนัขตัวเมียสีคล้ำ ๆ ตัวหนึ่งจะมาก่อนตัวอื่นทุกวัน วันนั้นก็เช่นกันโยนขนมตาลชิ้นเล็กให้มัน พอมันกินอิ่มแล้ว ก็ลองโยนให้มันอีกขณะที่ตัวอื่นยังไม่มา คราวนี้มันไม่กินแต่ก็ไม่ทิ้งให้ตัวอื่นกิน มันคาบขนมตาลชิ้นเล็ก

^{๖๒} ช่วงเวลาอายุมนุษย์ลดลงต่ำสุด ขึ้นไปจนสูงสุดเป็นอสงไขยปี แล้วลงมาต่ำสุดอีก เป็น ๑ กัปเล็ก อันเป็นส่วนหนึ่งของมหากัป, ๒๕๖ อัตรกับ(กัปเล็ก) = ๑ มหากัป

^{๖๓} ที.ปา.อ. ๑๕/๑๓๘

^{๖๔} พุ.ปฎิ.อ. ๖๘/๑๐๘

นั้น ไปซุกที่กองเถาถ่าน แล้วก็มาขึ้นแขวนหน้าของขึ้นใหม่ ก็โยนให้อีกขึ้น มั่นก็เอาไปซุกไว้ที่เดิมอีก จากเรื่องนี้ทำให้เกิดได้ว่า ลูกสุนัขนี้แม้ยังเล็กแต่ก็ยังมีควมโลภเลยนะ

ความโลภของสัตว์นรก เช่น สัตว์นรกเห็นป่าในนรกปรากฏแต่ไกลเหมือนปามะม่วงน่า รื่นรมย์ เมื่อเป็นเช่นนั้น สัตว์นรกทั้งหลายพากันเข้าไปด้วยความโลภ แต่พอสัตว์นรกเข้าไปใบของ ต้นไม้เหล่านั้นถูกลมพัดก็กลายเป็นของมีคมตกแล้วตัดอวัยวะน้อยใหญ่

๒. โภภุมลจิตของมนุษย์ ย่อมอยากเห็นสิ่งที่สวยงาม อยากฟังเสียงไพเราะ ได้กลิ่นหอม ติด ในรส อยากในสัมผัสอันประณีต อยากได้ลาภยศสรรเสริญสุขต่าง ๆ ทำให้เกิดพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น ความเหนียวอาย ความกริดกราย การหัวเราะชอบใจ การกักตุนอาหาร กักตุนสินค้าในยามที่ผู้คน ขาดแคลนเพื่อเก็งกำไร การเกี้ยวพาราสี การจู้จี้จกใจ อนาคต ช่มชู้กัน ความกำหนดในกาม ใน เมถุนธรรมเป็นต้น หากเกิดกับนักบวชก็จะทำให้แสวงหาปัจจัย ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ ยา รักษาโรคในทางที่ไม่ถูกต้อง เช่น หลอกหลวงอวดคุณวิเศษที่ไม่มีในตน หรือเพลิคเพลิคกับการ ตกแต่งบริหาร เป็นต้น

๓. โภภุมลจิตของเทวดา ย่อมทำให้อยากได้ทิพยสมบัติยิ่ง ๆ ขึ้นไป ไม่อยากพราภจากทิพย สมบัตินั้น การเพลิคเพลิคในกามคุณอันเป็นทิพย์ มีการเกี้ยวพาราสีกัน จ้องตากันเป็นต้น

๔. โภภุมลจิตของพรหม ย่อมให้อินดีในรูปमान เสวยรสของปีติและสุขเป็นอาหาร หรือ ยินดีในอรุमान ดำรงมั่นในอุเบกขาและเอกัคคตา

๕. โภภุมลจิตของพระโสดาบันและพระสกทาคามี ทำให้ยังยินดีในกามคุณ ๕ แต่น้อยกว่า ปุถุชนทั่วไปเพราะมีโลภะ โทสะ โมหะที่เบาบางแล้ว และไม่เ็นไปกับความเห็นผิดอีกแล้ว แต่ก็ยัง ถือตัวเหมือนพวกศากยะที่ดูหมิ่นวิฑูทกะ แต่ว่าแม้ท่องเที่ยวไประหว่างภพเกิดใหม่ก็ไม่ล่วงละเมิด ศีลอีกเลย ขอมตายไม่ยอมละเมิดศีล

๖. โภภุมลจิตของพระอนาคามี ยังมีความยินดีพอใจในสุขอันเกิดจากฉาน แต่ไม่มีความ ยินดีในกามคุณแล้ว เพราะละกามราคะได้เด็ดขาด^{๖๕}

๓.๖ เกณฑ์การตัดสินความโลภ

ความโลภ ในทัศนะของพุทธจริยศาสตร์เถรวาท ถือเป็นการกระทำชั่ว ผิด หรือสิ่งไม่ดี ดังนั้นเกณฑ์ในการตัดสินความโลภ ในทัศนะของพุทธจริยศาสตร์เถรวาท คือ การกระทำที่มีค่า เป็นดี ชั่ว ถูก ผิด เรียกว่า “กรรม” หมายถึง

^{๖๕}ดูรายละเอียดใน พุ.สุต.อ. ๔๗/๖๑๘

“การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาอย่างใดอย่างหนึ่ง” ถ้าเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาที่ดีก็เรียกว่า “กรรมดี” (กุศลกรรม) ถ้าเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาที่ชั่วก็เรียกว่า “กรรมชั่ว” และถ้าเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาไม่ดีไม่ชั่วก็เรียกว่า “กรรมไม่ดีไม่ชั่ว” ความดีความชั่วของการกระทำมีค่าความเป็นจริงแบบ “ทวิสัย” ในฐานะเป็นสังขธรรมที่มีอยู่จริงตามกฎธรรมชาติ และมีอยู่อย่างแน่นอนตายตัว ซึ่งมนุษย์สามารถเข้าใจหรือเห็นตรงกันได้ด้วยปัญญา พุทธจริยศาสตร์เถรวาท เชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่มีปัญญาคิดตัวมาตั้งแต่เกิด ปัญญาในที่นี้หมายถึงสมรรถนะที่จะเข้าใจสังขธรรมหรือความจริงของสิ่งต่างๆซึ่งเป็นสมรรถนะที่สามารถพัฒนาให้่องงามขึ้นเรื่อยๆด้วยการเรียนรู การคิด และการลงมือปฏิบัติ แต่เนื่องจากแต่ละคนอาจเรียนรู้คิด และลงมือปฏิบัติในเรื่องต่างๆไม่เท่ากัน คนจึงเข้าใจความจริงของเรื่องต่างๆไม่ตรงกัน แต่เมื่อพัฒนาปัญญาในระดับใกล้เคียงหรือเท่ากันก็จะเข้าใจความจริงได้ใกล้เคียงหรือตรงกันได้ เช่น คนที่มีปัญญาในระดับ “ตรัสรู้” ย่อมเห็นหรือเข้าใจสังขธรรมของโลกและชีวิตตรงกัน การที่มนุษย์สามารถพัฒนาปัญญาจนสามารถเห็นหรือเข้าใจสังขธรรมตรงกันได้ ก็เพราะว่าสังขธรรมเป็นสิ่งที่มิได้อยู่แล้วในธรรมชาติ หรือมีอยู่แล้วตามกฎธรรมชาติและดี ชั่ว ถูก ผิด ก็เป็นสังขธรรมอย่างหนึ่งที่มีอยู่แล้วตามกฎธรรมชาติเช่นกัน (มีอยู่ในฐานะเป็นเจตสิกหรือคุณสมบัติของจิตซึ่งทำงานตามกฎจิตนิยามบวกรรมนิยาม) ดังนั้นดี ชั่ว ถูก ผิด จึงเป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถค้นพบ เข้าใจหรือเห็นตรงกันได้ด้วยปัญญา และเนื่องจากพุทธศาสนาถือว่า กฎจริยธรรมมาจากกฎธรรมชาติ การกระทำที่มีความหมายเป็นดี ชั่ว ถูก ผิดในทางจริยธรรมจึงสัมพันธ์กับกฎธรรมชาติ หรือ “กฎอภิปัจจยตา” คือกฎของความเป็นเหตุปัจจัยที่ครอบคลุมทุกสิ่งในธรรมชาติ ซึ่งกฎอภิปัจจยตานี้อาจจำแนกเป็นกฎย่อยได้อีก ดังนี้

๑. อุตุนิยาม (The General Law of Physical Objects): กฎเกณฑ์เกี่ยวกับสิ่งที่ไม่มีชีวิตหรือกฎความเป็นเหตุปัจจัยเกี่ยวกับสสารพลังงานทั้งหมด เทียบได้กับกฎเกณฑ์ทั่วไปทางฟิสิกส์ กฎดังกล่าวนี้ควบคุมความเป็นเหตุปัจจัยหรือความเป็นระเบียบสม่ำเสมอในโลกของสสารพลังงาน การแปรสภาพของสสารวัตถุ ความเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล สภาพความเป็นไปของลมฟ้าอากาศ เป็นต้น

๒. พีชนิยาม (The General Law of Biological Object): กฎเกณฑ์เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต หรือกฎความเป็นเหตุปัจจัยของสิ่งมีชีวิต เทียบได้กับกฎเกณฑ์ทั่วไปทางชีววิทยา กฎดังกล่าวนี้ควบคุมความเป็นเหตุปัจจัย หรือความเป็นระเบียบสม่ำเสมอในโลกของสิ่งมีชีวิต เช่น การถ่ายทอดทางพันธุกรรม กลไกทางชีวภาพของพืชและสัตว์

๓. จิตนิยาม (Psychic Law): กฎเกณฑ์เกี่ยวกับจิต การทำงานและแสดงพฤติกรรมของจิตที่เป็นไปอย่างมีระเบียบสม่ำเสมอเช่นเมื่อจิตมีกิเลส จิตย่อมเศร้าหมองเสมอ เพื่อจิตไม่มีกิเลส จิตย่อม

ผ่องใสเสมอ เป็นต้น ในทัศนะของพุทธศาสนา การกระทำที่ดีหรือชั่วสัมพันธ์โดยตรงกับกฎธรรมชาติ ๒ กฎ คือ “ จิตนิยาม ” กับ “ กรรมนิยาม ” กล่าวคือ ถ้าจิตคิดดีย่อมทำให้เกิดการกระทำที่ดี และการกระทำที่ดีย่อมส่งผลย้อนกลับให้จิตเกิดความสุขและดีงามยิ่งขึ้น จิตซึ่งเป็นสุขและดีงามยิ่งขึ้นก็จะทำให้เกิดการกระทำที่ดีงามหรือมีคุณธรรมจริยธรรมที่เข้มแข็งขึ้นเรื่อยๆจนบรรลุความเต็มเปี่ยมของความดีก็คือความมี “ อิสราภาพ ” จากพันธนาการของกิเลสและความทุกข์ทั้งปวง แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าจิตคิดชั่วก็ย่อมนำไปสู่การกระทำที่ชั่ว และส่งผลย้อนกลับเป็นความทุกข์แก่จิต เช่น เมื่อเราคำคนอื่นด้วยความโกรธ คำคำและอารมณ์โกรธนั้นก็กลับมาทิ่มแทงจิตใจเราเสียเอง เมื่อเราตั้งใจจะทำให้ใครเจ็บปวดเป็นทุกข์ ความเจ็บปวดเป็นทุกข์นั้นย่อมเกิดขึ้นต่อตัวเราเองด้วยพร้อมกับการคิดและการกระทำเช่นนั้น ปรากฏการณ์เช่นนี้เป็นไปตามกฎธรรมชาติของจิต (จิตนิยาม) และกฎแห่งกรรม (กรรมนิยาม) ที่ตรงไปตรงมาและเที่ยงธรรม เมื่อการกระทำที่ดี ชั่ว ถูก ผิด เกิดจากกฎธรรมชาติของจิตและกฎแห่งกรรม ความดี ความชั่วจึงไม่ใช่สิ่งสมมติ หากแต่เป็นสิ่งที่มียุ่จริง

ทัศนะต่อความดีความชั่วของพุทธจริยศาสตร์เถรวาท จึงเป็นแบบ “ สัมบูรณ์นิยม ” (Absolutism) ถือว่าค่าความจริงของดี ชั่ว ถูก ผิด มียู่ในตัวการกระทำนั้นเองไม่ขึ้นกับความเห็นของบุคคลหรือวัฒนธรรมทางสังคม แต่ในการมององค์ประกอบของการกระทำถูกหรือผิดนั้น พุทธจริยศาสตร์เถรวาท มองความจริงทุกด้านไม่มองจำเพาะด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวเหมือนจริยศาสตร์ของค่านิยมและลัทธิประโยชน์นิยม ในทัศนะของพุทธศาสนา การกระทำที่ดีหรือชั่วนั้น ต้องดูทั้งจาก “ เจตนา ” และ “ ผล ” ของการกระทำ ดังนั้นเกณฑ์ตัดสินถูก ผิด จึงต้องพิจารณา ๒ เกณฑ์ คือ

๑. ตัดสินจากที่มาของการกระทำ

๒. ตัดสินจากผลของการกระทำ

จาก ๒ เกณฑ์นี้ เราอาจนิยามได้ว่า “ การกระทำที่ดีคือการกระทำที่เกิดจากเจตนาที่ดีและก่อให้เกิดผลดี ” และ “ การกระทำที่ชั่ว คือการกระทำที่เกิดจากเจตนาที่ชั่วและก่อให้เกิดผลชั่ว ”

โดยสรุปแล้ว เกณฑ์การตัดสินจริยธรรมในพุทธจริยศาสตร์มี ๒ ประการ คือ การวินิจฉัยโดยพิจารณาที่มาของกรรม และการวินิจฉัยโดยพิจารณาผลของกรรม ฉะนั้น การวินิจฉัยว่าอะไรคือกรรมดีกรรมชั่วย่อมจะต้องวินิจฉัยพิจารณาดูแหล่งที่มาและผลกรรมนั้น หลักเกณฑ์การตัดสินทั้ง ๒ ประการดังกล่าวมานี้มีความสอดคล้องและสนับสนุนซึ่งกันและกันอย่างเป็นเหตุเป็นผลมาก

ที่สุดในระบบ ของพุทธจริยศาสตร์ ความดีสูงสุดในพุทธจริยศาสตร์ ตามหลักจริยศาสตร์ทั่วไปมี แนวความคิดและความเชื่อโดยถือว่าอุดมคติแห่งชีวิตมนุษย์นั้น ย่อมมี ความจริง ความงามความดี^{๖๖}

๓.๖ สรุป ความโลภในทัศนะจริยศาสตร์เถรวาท

ความโลภเป็นอาการของจิตที่อยากได้อะไรมีอยากเป็นในสิ่งที่ตนยังไม่ได้ยังไม่มียังไม่ เป็นอาจจะกล่าวได้ว่ามนุษย์เราดำรงชีวิตประจำวันอยู่ได้ด้วยความโลภที่เป็นไปในเชิงพัฒนา เช่น ทุกวันต้องรับประทานอาหาร อาศัยเครื่องนุ่งห่ม มีที่อยู่อาศัย มียารักษาโรค พร้อมกับพัฒนาวัตถุ สิ่งของขึ้นมาใช้ ซึ่งถือว่าเป็นเหตุให้เกิดโลกียะปัญหาเพื่อการดำรงอยู่หรือเป็นสัจจะตามธรรมชาติของ มนุษย์ จะเห็นได้ว่านวัตกรรมใหม่ ๆ ต่างเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจากผลิตผลหรือสังคมของความความ อยาก สะท้อนออกผ่านปริมาณของวัตถุทางเทคโนโลยีในปัจจุบัน เช่น รถยนต์ ที่วีคอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ เสื้อผ้า สิ่งของเครื่องใช้ สถานบริการ สถานเริงรมย์ เครื่องอุปโภคบริโภค ฯลฯ ไม่ว่ารุ่น ไหนที่สร้างแล้วไม่ถูกใจผู้ใช้ไม่มี เพราะรุ่นไหน ๆ ก็ได้รับการตอบสนองจากผู้บริโภคเหมือนเดิม วัตถุดิบในโลกที่มีอยู่อย่างจำกัด ได้ถูกนำออกมาแปรสภาพตามความอยากของคนอย่างสิ้นเปลือง ก็ เพราะในยุคนี้นับเป็นยุควัตถุนิยม “ซึ่งหมายถึงความเจริญทางวัตถุอันเป็นเครื่องสนับสนุนการดำเนิน ชีวิตของมนุษย์ นับว่าเป็นความยิ่งใหญ่ในด้านการผลิตของมวลมนุษย แต่ความยิ่งใหญ่ที่แท้จริง คือ ความยิ่งใหญ่ทางวิชาการที่เป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติ” กิเลสประเภทโลภะหรือราคะนี้เป็น กิเลสประเภทสร้างถ้าอยู่ในจุดที่ควบคุมได้ก็กลายเป็นเศรษฐกิจ เป็นพัฒนาการในด้านต่าง ๆ แต่ถ้า รุนแรงมากก็จะกลายเป็นทำลาย เช่น การอยากได้มาก กำหนดมาก ก็จะมี ความขัดแย้ง ในที่สุดก็จะ ทำลายล้างกัน ความโลภทำให้บุคคลประสบทุกข์ทั้งตนบุคคลที่ถูกความโลภครอบงำและเป็นไปใน อำนาจแห่งความอยากอย่างไม่มีที่สิ้นสุดย่อมตกระกำลำบากหาที่พึ่งไม่ได้ ดังนั้นความโลภจึงมี คุณค่าทั้งในการสร้างและการทำลาย

^{๖๖} วสิน อินทสระ, จริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๒๕),